

Over scholarisatie en kwalificaties

Vlaanderen kende de afgelopen decennia een enorme stijging in het onderwijsniveau van de bevolking. Voor de maatschappij is deze toenemende scholarisatie een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle omschakeling naar een meer door kennis gedreven en innovatieve economie. Ook voor inclusie op de arbeidsmarkt is een hogere scholingsgraad van belang. Het wordt immers net belangrijker om een kwalificatie of diploma te behalen naarmate meer anderen dat al hebben. Het is precies de snelle toename van het aandeel hooggeschoolden dat op zijn beurt weer leidt tot een relatieve verslechtering van de kansen van kortgeschoolden. In dit artikel schetsen we hoe de scholingsgraad tijdens de voorbije decennia vrij spectaculair gestegen is. We zetten deze evolutie ook in een internationaal vergelijkend perspectief.

Scholing in Vlaanderen

In figuur 1 delen we de Vlaamse bevolking tussen 25 en 64 jaar¹ op in drie groepen volgens het hoogst behaalde diploma en brengen we de evolutie van deze onderwijsniveaus in kaart.

Een eerste vaststelling is dat het aandeel laaggeschoolden (namelijk personen zonder einddiploma secundair onderwijs) op twintig jaar tijd met de helft is gedaald. Het aandeel laaggeschoolden slonk van 48,3% in 1993 naar 24,6% in 2013. Een tegenovergestelde trend zien we bij de midden- en de hooggeschoolden. Het aandeel middengeschoolden (met een diploma secundair onderwijs) nam tussen 1993 en 2013 toe met bijna 10 procentpunten van 30,1% in 1993 tot 39,4% in 2013. De groep hooggeschoolden (personen met een diploma hoger onderwijs) kende echter een nog sterkere aanwas met meer dan 15 procentpunten. Het aandeel hooggeschoolden is gestegen van 21,6% in 1993 naar 36,0% in

2013. Uitgedrukt in aantal personen gaat het om 1 226 000 hooggeschoolde Vlamingen tussen 25 en 64 jaar, tegenover 682 000 in 1993.

Deze stijgende scholarisatie van de bevolking op arbeidsleeftijd hangt grotendeels samen met de uitbreiding van het onderwijsaanbod en de onderwijsdifferentiatie, de democratisering van het onderwijs en de feminisering van de studentenpopulatie (Pelleriaux, 2001). Dat laatste blijkt ook uit een verdere opdeling van de cijfers naar geslacht. Hierbij is vooral het bewandelde pad van vrouwen opvallend. Twintig jaar geleden lag het aandeel hooggeschoolden

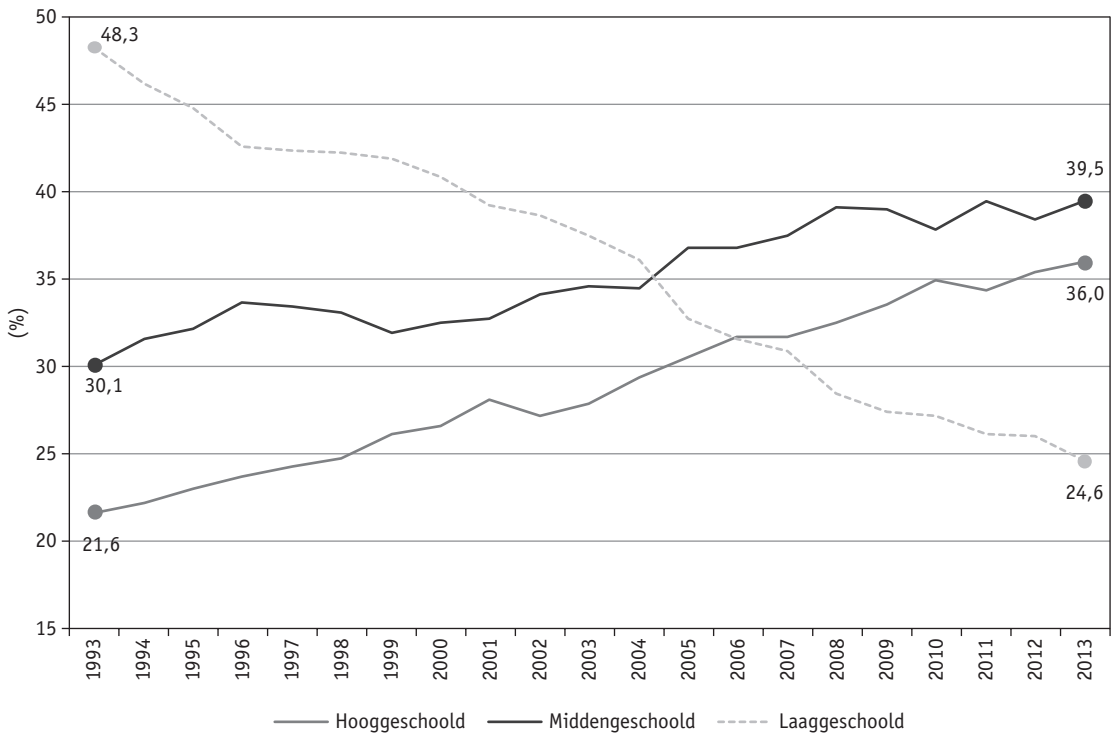
nog iets hoger bij de mannen (22,3%) dan bij de vrouwen (21,0%). Op twee decennia tijd hebben vrouwen een heus inhaalmanoeuvre verricht. Rond de eeuwwisseling konden zij de koppositie overnemen en nadien werd de kloof ten opzichte van de mannen steeds groter. In 2013 was bijna vier op tien vrouwen (38,8%) in het bezit van een diploma hoger onderwijs, tegenover slechts een derde van de mannen (33,2%).

Het cohorte-effect ontrafeld

In globale termen kunnen we stellen dat het aandeel laaggeschoolden daalt, terwijl het aandeel hooggeschoolden toeneemt. Deze evolutie kunnen we toewijzen aan een *generatie-effect* en een *cohorte-effect*: doordat het opleidingsniveau van de nieuwe generaties jongeren geleidelijk toeneemt (*generatie-effect*), wordt naarmate zij ouder worden ook het globale onderwijsniveau van de bevolking steeds verder opgekrikt (*cohorte-effect*) (figuur 2).

Figuur 1.

Evolutie van het aandeel laag-, midden- en hogeschoolden (25-64 jaar) (Vlaams Gewest; 1992-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Het *generatie-effect* kunnen we aantonen door een specifieke leeftijdscategorie over de tijd heen te analyseren. Van de personen die in 1993 een leeftijd hadden tussen 25 en 29 jaar was 31,0% hogeschoold en 28,8% laaggeschoold. Bij personen die tien jaar later geboren zijn, en dus de leeftijd 25-29 jaar hadden in 2003, steeg het aandeel hogeschoolden tot 41,3%, terwijl de groep laaggeschoolden slonk tot minder dan één op vijf (17,7%). Nog eens een decennium later heeft deze trend zich verder gezet, zij het aan een veel trager tempo dan voorheen. Anno 2013 was bijna 45% van de jongeren tussen 25 en 29 jaar hogeschoold, terwijl het aandeel laaggeschoolden nog 14,0% bedroeg.

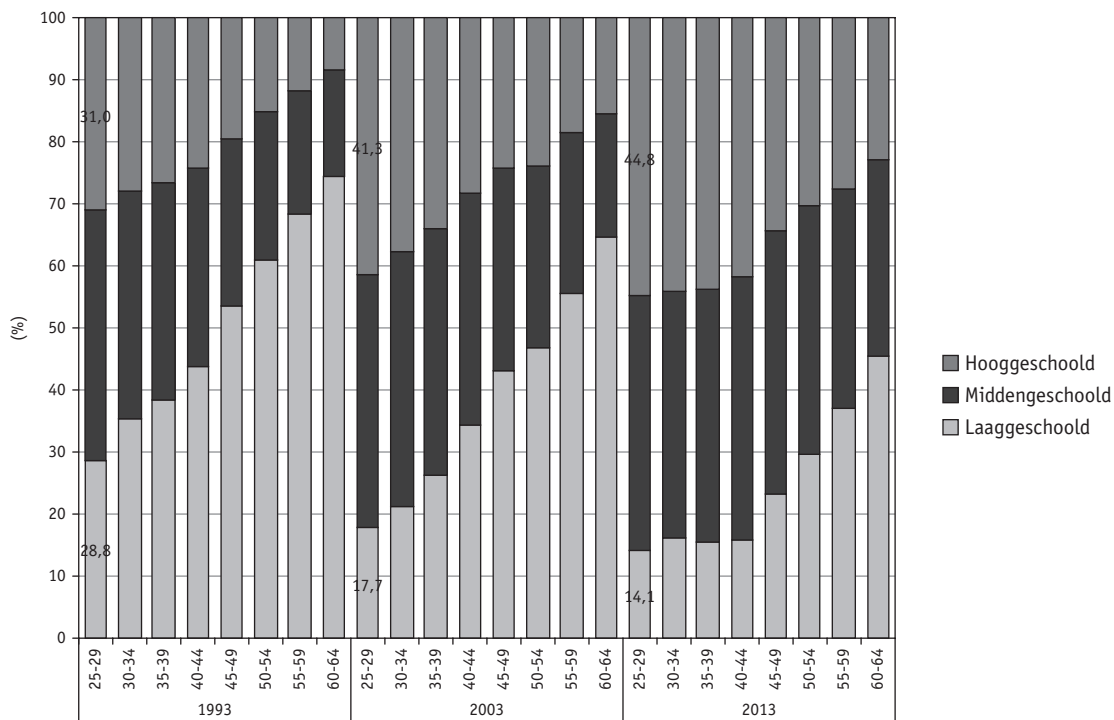
Kortom, nieuwe generaties van jonge mensen zijn steeds hoger opgeleid dan hun voorgangers. Deze hogeschoolede generaties krikken naarmate ze ouder worden eveneens het globale onderwijsniveau van de bevolking verder op. Om dit cohorte-effect te illustreren volgen we de personen geboren

tussen 1964 en 1968 doorheen de tijd. In het jaar 1993 is deze cohorte tussen 25 en 29 jaar. Op dat moment wordt deze cohorte gekenmerkt door een voor die tijd groot aandeel hogeschoolden (31,0%). Tijdens de daaropvolgende jaren konden ze dit aandeel nog lichtjes opkrikken. In 2003 is deze cohorte tien jaar ouder en vormen zij de leeftijdscategorie van de 35- tot 39-jarigen, met iets meer dan een derde hogeschoolden (34,0%). Nog eens tien jaar later (in 2013) is deze cohorte tussen 45 en 49 jaar en telt ze nog steeds 34,2% hogeschoolden. Op deze manier schuift het hoge startniveau, met relatief veel hogeschoolden op jonge leeftijd, mee op met het ouder worden.

Dankzij dit cohorte-effect kunnen we verwachten dat het globale onderwijsniveau van de bevolking ook in de volgende jaren nog verder zal toenemen. Indien we de cohorte-verschuivingen voor alle leeftijdsgroepen tien jaar doortrekken, dan zou het aandeel hogeschoolden in de bevolking tussen

Figuur 2.

Evolutie van het aandeel laag-, midden- en hogeschoolden (25-64 jaar) naar leeftijd (Vlaams Gewest; 1993, 2003 en 2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

25 en 64 jaar verder stijgen van 36% in 2013 tot 41% in 2023.² Omgerekend naar aantal personen, komt dit overeen met in totaal 1 382 000 hoogopgeleide Vlamingen tussen 25 en 64 jaar in 2023, wat een aangroei van 156 000 hogeschoolden betekent. Dit aantal kan nog hoger oplopen op voorwaarde dat het hoger beschreven generatie-effect (waarbij jongeren steeds vaker hogeschoold zijn dan hun voorgangers) zich ook de volgende jaren nog manifesteert. We zagen echter dat dit effect aan het afzwakken is. Indien deze groei zou stilvallen, is uiteindelijk ook het cohorte-effect uitdovend.

Vlaanderen in Europa

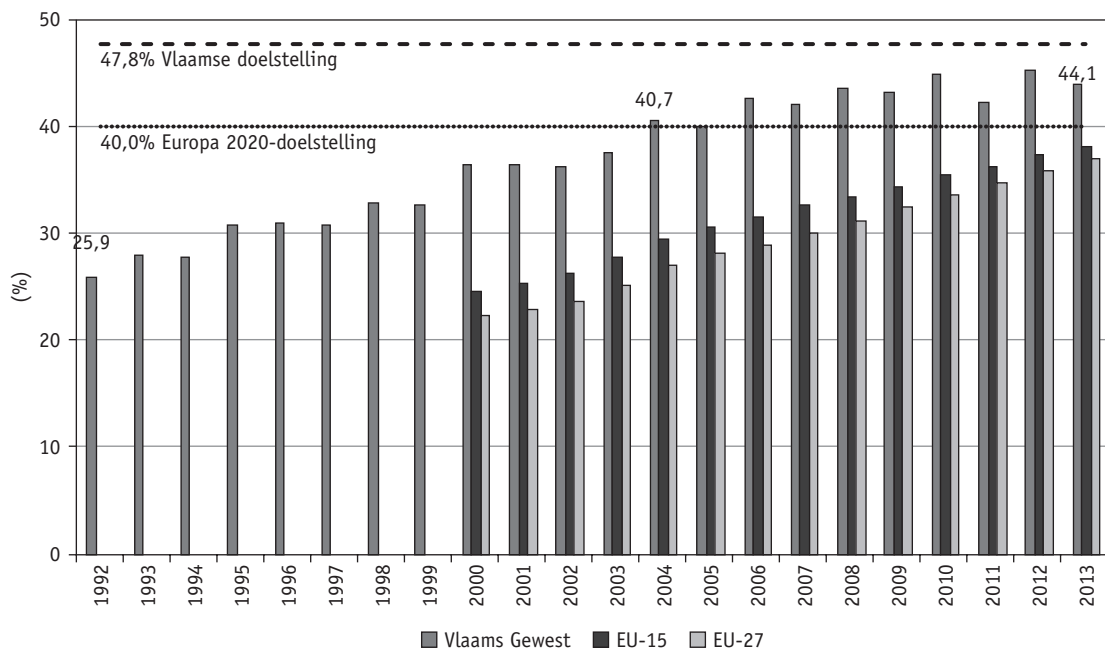
De aangehaalde onderwijsevolutes zijn niet uniek voor Vlaanderen. In alle Europese lidstaten nam het onderwijsniveau van de bevolking over de laatste decennia toe. Deze toename is ook noodzakelijk om het Europese streefdoel van meer hogeschoolden

te realiseren. Volgens de EU 2020-strategie zou 40% van de 30- tot 34-jarigen tegen 2020 een diploma van het hoger onderwijs moeten behalen. Vlaanderen legde de lat nog wat hoger in haar Hervormingsprogramma en trok de eigen doelstelling op tot 47,8%. Reeds in 2004 behaalde Vlaanderen de Europese doelstelling met een score van 40,7%. Nadien steeg dit aandeel verder en anno 2013 was 44,1% van de 30- tot 34-jarigen hoogopgeleid (figuur 3). Hiermee plaatst Vlaanderen zich een eind boven het Europees gemiddelde (38,2% voor de EU-15 en 37,0% voor de EU-27 in 2013). Toch is er geen reden voor euforie. Het Vlaams Gewest moet nog acht EU-lidstaten laten voorgaan en zelfs indien Vlaanderen haar doelstelling behaalt, is er nog steeds een aanzienlijke kloof met Europese landen zoals Ierland, Luxemburg of Litouwen.³

In een oogopslag lijkt de Vlaamse doelstelling van 47,8% haalbaar. Vlaanderen kende immers de afgelopen decennia een sterke stijging van het aandeel

Figuur 3.

Evolutie van het aandeel hooggeschoolden bij 30- tot 34-jarigen (Vlaams Gewest, EU-15 en EU-27; 1992-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

hooggeschoolden bij de 30- tot 34-jarigen. Als we de gemiddelde groei van de voorbije twintig jaar doortrekken tot 2020 (+0,8 procentpunt per jaar) dan zou het aandeel hooggeschoolden in deze leeftijdsgroep oplopen tot 49,7% tegen 2020, een percentage dat ruim boven de Vlaamse doelstelling ligt. In de figuur is echter duidelijk merkbaar dat het groeiritme over de jaren heen sterk afgenomen is. In de laatste vijf jaar (2008-2013) vertraagde de gemiddelde groei van het aandeel hooggeschoolden bij de 30- tot 34-jarigen tot amper 0,09 procentpunt per jaar. Dit betekent dat er nauwelijks nog sprake is van enige vooruitgang. Met dit groeiritme halen we in 2020 zelfs geen 45%. Om de doelstelling alsnog te halen, moet het groeiritme dus opnieuw de hoogte in.

Werkzaamheidsgraad per onderwijsniveau

Het onderwijsniveau dat men behaalt, speelt een cruciale rol bij de deelname aan de arbeidsmarkt. In het algemeen geldt dat een hoger onderwijsniveau

niet enkel leidt tot een grotere kans op het vinden van werk, maar eveneens resulteert in een gemiddeld hogere verloning (OECD, 2014).

Ook in Vlaanderen zien we dat laaggeschoolden beduidend minder aan het werk zijn dan midden- en hooggeschoolden (figuur 4). Anno 2013 was nauwelijks de helft van alle laaggeschoolden (52,5%) werkzaam, terwijl het bij de midden- en hooggeschoolden om respectievelijk 77,6% en 86,4% ging. Vergelijken we de werkzaamheidsgraad van hoog- en laaggeschoolden dan stellen we vast dat het aandeel werkenden bij hooggeschoolden liefst 33 procentpunten hoger lag dan het aandeel werkenden bij laaggeschoolden. Kortom, de werkzaamheidsgraad hangt sterk samen met het niveau van het behaalde diploma: hoe hoger iemands diploma, hoe groter de kans dat die persoon werk vindt.

In het voorgaande artikel zagen we al dat de globale werkzaamheidsgraad een sterke stijging kende tijdens de voorbije decennia⁴ en dat de feminisatie van de arbeidsmarkt hierbij een belangrijke rol gespeeld heeft. Daarnaast is ook het toegenomen

onderwijsniveau van de Vlaamse bevolking een gewichtige factor om de stijging van de werkzaamheidsgraad te verklaren. Wat dit betreft, kan de toename van de Vlaamse werkzaamheidsgraad ontleed worden in twee afzonderlijke effecten. Een eerste effect resulteert uit een eventuele stijging van de werkzaamheid binnen elk onderwijsniveau afzonderlijk. In figuur 4 zien we echter dat de werkzaamheidsgraden per onderwijsniveau de laatste twee decennia nauwelijks toegenomen zijn. Hoewel hierachter tegengestelde tendensen voor mannen en vrouwen schuilgaan (Sourbron & Herremans, 2011), betekent dit toch dat er een andere, meer doorslaggevende verklaring moet zijn waarom de globale werkzaamheidsgraad groeide.

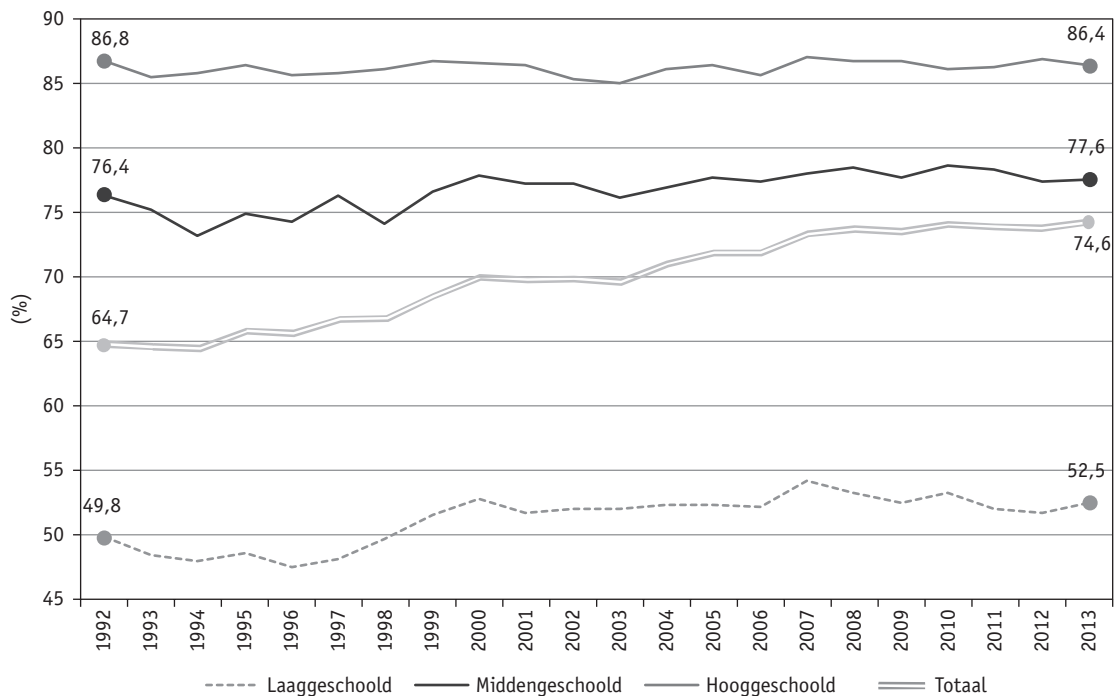
Een tweede effect vloeit voort uit de toename van het aandeel hooggeschoolden in de Vlaamse bevolking, voor wie de arbeidsmarktkansen beduidend beter zijn: hooggeschoolden hebben een hogere werkzaamheidsgraad en als deze groep een groter deel van de bevolking op arbeidsleeftijd gaat

uitmaken, zorgt dit – op voorwaarde van een gelijkblijvend werkzaamheidsniveau bij de hooggeschoolden – voor een verhoging van de globale werkzaamheidsgraad. Dit effect wordt bevestigd in de tijdreeksen: hoewel het aanbod van hooggeschoolde Vlamingen sterk toenam (figuur 1), ging dit niet ten koste van de werkzaamheid voor deze groep (figuur 4). Aangezien de steeds groter wordende groep van hogergeschoolden doorgaans gemakkelijk aan het werk geraakt, reflecteerde de toename van het gemiddelde onderwijsniveau een reële vraag naar hogergeschoolde werknemers op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Van cruciaal belang hierbij is dat dit arbeidsaanbod ook aansluiting vindt bij de arbeidsvraag en dat er voldoende jobs gecreëerd worden om de toenevende groep van hooggeschoolden te absorberen. Zo niet, bestaat het risico dat de hoger geschoolden het werk van lager geschoolden innemen waardoor het effect van het toegenomen onderwijsniveau gedeeltelijk tenietgedaan wordt door verdringing

Figuur 4.

Evolutie van de werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) naar onderwijsniveau (Vlaams Gewest; 1992-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

op de arbeidsmarkt. Volgens Cedefop kunnen we naast een verdere stijging van het onderwijsniveau, ook een stijging verwachten van het aantal hooggekwalificeerde jobs. Toch waarschuwt Cedefop eveneens voor het risico op mismatches indien de opleiding of vaardigheden van de nieuwe schoolverlaters niet aansluiten bij de jobvereisten. Dit kan tot overscholing leiden, maar eveneens tot personeelstekorten in specifieke segmenten van de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld bij technische profielen) (Cedefop, 2013). Om zulke mismatches te vermijden, is het noodzakelijk dat de tendens naar een hoger opgeleide bevolking steevast gepaard gaat met een adequate afstemming tussen het aanbod en de vraag op de arbeidsmarkt.

Synthese

Het onderwijsniveau van de bevolking op arbeidsleeftijd is de laatste decennia sterk toegenomen en ook de volgende jaren kunnen we een verdere toename van het aandeel hooggeschoolden verwachten. Tussen 1993 en 2013 is het aandeel hooggeschoolde Vlamingen tussen 25 en 64 jaar toegenomen met meer dan 15 procentpunten, van 21,6% in 1993 naar 36,0% in 2013. Uitgedrukt in aantal personen gaat het om 1 226 000 hooggeschoolde Vlamingen in 2013, tegenover 682 000 in 1993. Deze trend is te verklaren aan de hand van twee effecten. Het generatie-effect leidt ertoe dat het opleidingsniveau van de nieuwe generaties jongeren geleidelijk toeneemt en naarmate deze jongeren ouder worden, zorgt het cohorte-effect ervoor dat ook het globale onderwijsniveau opgekrikt wordt. Bovendien kunnen we dankzij dit cohorte-effect verwachten dat het globale onderwijsniveau van de bevolking ook in de volgende jaren nog verder zal toenemen. Indien we de cohorte-verschuivingen doortrekken, dan zou het aandeel hooggeschoolden bij de 25- tot 64-jarigen verder stijgen tot 41% in 2023 (1 382 000 personen).

Het proces van scholarisatie levert tot op vandaag zowel op individueel als maatschappelijk vlak voordelen op. Een (hoger) diploma vergroot immers de kans op een succesvolle inschakeling op de arbeidsmarkt. De tendens naar meer hoger

opgeleiden vraagt echter een adequate afstemming tussen de aangeboden en de gevraagde kwalificaties. Indien het opleidingsniveau of de vaardigheden van de beroepsbevolking niet aansluiten bij de jobvereisten kan dit immers leiden tot overscholing en verdringing, maar eveneens tot personeelstekorten in specifieke segmenten van de arbeidsmarkt.

Ariane Rober

Wim Herremans

Steunpunt Werk en Sociale Economie

Noten

1. We hanteren een leeftijdsafbakening van 25 tot en met 64 jaar om de bevolking in te delen volgens hun hoogst behaalde diploma. Op deze manier kunnen we de jongeren die hun studies nog niet afgerond hebben grotendeels uit de analyse weren.
2. Dit is het zuivere effect van de cohorte-verschuivingen per leeftijdsgroep: het percentage hooggeschoolden bij de 25- tot 29-jarigen in 2013, wordt in 2023 toegekend aan de 35- tot 39-jarigen, enzovoort. Bij de jongeren (25-34 jaar) hielden we het aandeel hooggeschoolden stabiel op het niveau van 2013.
3. De volgende landen gaan Vlaanderen vooraf: Ierland (52,6%), Luxemburg (52,5%) Litouwen (51,3%), Zweden (48,3%), Cyprus (47,8%), het Verenigd Koninkrijk (47,6%) en Finland (45,1%) (cijfers voor 2013 op basis van Eurostat).
4. Waar in 1993 64,5% van de Vlaamse bevolking tussen 25 en 64 jaar tewerkgesteld was, is deze globale werkzaamheidsgraad op twintig jaar tijd gestegen tot 74,6%.

Bibliografie

- Cedefop. (2013). *Roads to recovery: three skill and labour market scenarios for 2025* (Briefing Note June 2013).
- OECD. (2014). *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*. OECD Publishing.
- Pelleriaux, K. (2001). *Demotie en burgerschap. De culturele constructie van ongelijkheid in de kennismaatschappij*. Brussel: VUB Press.
- Sourbron, M., & Herremans, W. (2011). De vruchten van het hoger onderwijs. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 21(3), 89-95. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie/Uitgeverij Acco.